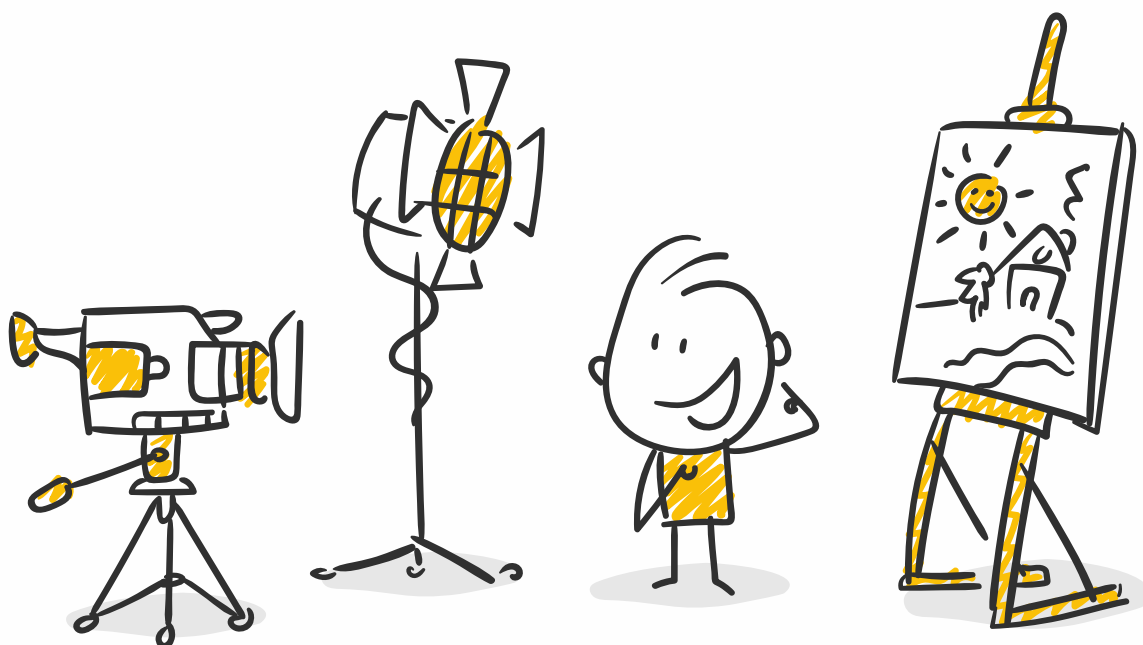

Dominika Wiśniewska

Wydawnictwo z Gestem

Kierownik projektu, koordynacja projektu oraz nadzór merytoryczny:

Sebastian Wiśniewski

Pomysł, opracowanie tekstu, nadzór merytoryczny i koordynacja projektu:

dr Dominika Wiśniewska Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii

Grzegorzewskiej

Tłumaczenie na polski język migowy: Ewa Wojdyr, Joanna Łacheta, Marta

Abramczyk, Adam Stoyanov

Kamera i montaż: Olgierd Koczorowski, Adam Stoyanov, Sebastian Wiśniewski

Opracowanie graficzne e-publicacji: Sebastian Wiśniewski, Olgierd Koczorowski

Ilustracje: Olgierd Koczorowski

Redakcja: Magdalena Białek

Konsultacje eksperckie tłumaczenia: Joanna Łacheta, Małgorzata Czajkowska-Kisil

Współpraca ekspercka: Olgierd Koczorowski, Joanna Łacheta, Monika Jaczewska,
Magdalena Białek

Projekt realizowany na podstawie umowy o dofinansowanie projektu grantowego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza, Edukacja, Rozwój (PO WER) 2014 – 2020 nr POWR.04.01.00-00-ID11/19 z 25 września 2019 roku na zlecenie Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju w ramach IV. Osi Priorytetowej: Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa, Działanie 4.1: Innowacje społeczne, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis treści

Wstęp	4
Język migowy a tłumaczenia	6
Dlaczego warto wprowadzić tłumaczenie literatury dziecięcej na polski język migowy? .	10
Dotychczasowe praktyki w zakresie adaptacji utworów literackich na polski język migowy	14
Tłumaczenie literatury dziecięcej	20
Opis metod adaptacji książek na PJM	20
1. Opis przygotowania filmów do montażu i samego montażu filmów	20
2. Opis sposobów montażu z udziałem tłumacza	21
3. Opis sposobów montażu z udziałem dwóch tłumaczy lub więcej	31
4. Opis montażu różnych form układu książki	35
Jak wdrożyć książki adaptowane na PJM w wydawnictwie	40
1. Plan działań na etapie przygotowania publikacji w wydawnictwie.	40
2. Opracowanie metodyki adaptacji polskojęzycznej literatury dziecięcej na PJM.	41
3. Opracowanie recenzji merytorycznych przez ekspertów z zakresu adaptacji treści w języku polskim na PJM	41
4. Wykonanie nagrań i montaż filmów: książki dla dzieci i metodyki wraz z napisami.	42
Plan działań po przygotowaniu adaptacji w wydawnictwie	43
1. Rozpowszechnianie adaptowanej książki na PJM w komercyjny sposób	43
2. Najczęstsze błędy popełniane w pracy nad adaptacjami książek na PJM.....	43
3. Lista rekomendowanych instytucji mogących pomóc w adaptacjach na PJM	45
Bibliografia	47
Netografia	47
Spis ilustracji	48
Załączniki	49

Wstęp

Jestem osobą Głuchą, psychologiem, psychoterapeutą, pracuję na uczelni jako adiunk, czyli łączę edukację studentów z prowadzeniem badań naukowych. Od 17 lat pracuję z dziećmi Głuchymi oraz ich słyszącymi i Głuchymi rodzicami. Prowadzę zajęcia grupowe i indywidualne dla dzieci Głuchych w różnym wieku. Spotykam się z rodzicami dzieci Głuchych na warsztatach i konsultacjach. Problemy dostępności w przestrzeni publicznej znam z autopsji i opisów moich podopiecznych.

Często o Głuchych mówi się, że się izolują. To nieprawda! Jak mamy działać, skoro mówimy w innym języku? Jak mamy czytać to samo, co osoby słyszące, skoro środkiem przekazu jest język dla dużej części z nas niedostępny? Chciałabym, by dostępność stała się faktem. Korzystajmy z tych samych produktów, usług. Często spotykam się z zarzutem, że dzieci Głuche rodziców Głuchych nie znają bajek, książek, które znają dzieci słyszące. Budzą zaskoczenie u słyszących rówieśników: „Jak to, nie znasz [tu można wstawić dowolnego idola literackiego]?”. Jeśli rodzic Głuchy nie zna języka polskiego w wystarczającym stopniu, to nie przetłumaczy swojemu dziecku książki. Z ilu książek dostępnych w polskim języku migowym (PJM) może skorzystać dziecko Głuche? Zaledwie z kilku. Całe bogactwo literatury dziecięcej jest dla dziecka Głuchego niedostępne. Często na zajęciach grupowych czytam dzieciom bajki (tłumaczę je na PJM), które potem chciałyby jeszcze raz przeczytać w domu. Bo dzieci uwielbiają, by im czytać wielokrotnie te same historie. Rodzic nie przeczyta mu tej bajki. Znana w Polsce akcja „Cała Polska czyta dzieciom” – cała słysząca Polska, żadna z pozycji proponowanych w tej akcji nie jest dostępna w PJM. Oczywiście możemy tworzyć książki dla dzieci Głuchych tzw. singbooki, i są one potrzebne. To taka literatura tworzona przez osoby Głuche dla osób Głuchych. Ważne jednak jest to, by dzieci Głuche miały takich samych idoli literackich jak dzieci słyszące (fenomen Harry'ego Pottera). Powstało wiele publikacji na temat wartości czytania dzieciom i tego, jak korzystny wpływ na ich rozwój ma codzienne, chociażby kilkunastominutowe czytanie.

Warto zatem przynajmniej spróbować włączyć dzieci Głuche w szeroko rozumianą kulturę literacką. Dać im szansę na poznanie literatury dziecięcej i czerpanie korzyści z samego procesu czytania.

Jako osoba Głucha, mama i specjalista chciałabym móc korzystać z książek dostępnych dla nas, Głuchych. Chcę, by dzieci Głuche miały możliwości zbliżone do tych, jakie mają dzieci słyszące. By mogły być dumne z tego, kim są, i ze swojego języka.

Dlatego podjęłam się zadania, jakim jest opisanie standardów adaptacji powszechnej literatury dziecięcej dla dzieci Głuchych. Adresatami wytycznych są wydawnictwa. To przede wszystkim do nich kierowana jest niniejsza publikacja. Odbiorcami efektów innowacji są dzieci Głuche i ich Głusi rodzice. Obecnie wydawnictwa nie widzą w dzieciach Głuchych swoich potencjalnych czytelników. W toku powstawania metody stworzona zostanie wzorowa adaptacja fragmentu jednej z książek dostępnych na rynku. Mam nadzieję, że modelowanie poprzez przykład przyniesie korzystne efekty. Ten instruktaż to tylko pierwszy krok. Marzeniem całego zespołu jest rozwijanie idei adaptacji. W kolejnych projektach chcemy między innymi:

- stworzyć formułę konkursu dla wydawnictw na adaptację książki dla dzieci – by wytworzyć modę, powszechną praktykę adaptacji na PJM książek dla dzieci; wzmacniać potrzebę czytania literatury powszechnej, dziecięcej i młodzieżowej, u dzieci Głuchych i ich rodziców. Mamy nadzieję, że gdy dzieci i rodzice zobaczą, że jest to wartościowe rozwiązanie, będą aktywnie zabiegać o adaptacje.

Nasz pomysł nazwaliśmy „Wydawnictwo z Gestem”, bo ta nazwa jest wieloznaczna i oddaje istotę jego treści. My, Głusi, potrzebujemy gestu – **jako sposobu komunikacji** i gestu – **jako formy otwartości na być może niezbyt opłacalne komercyjnie, ale społecznie bardzo potrzebne działanie.**

W założeniu opis metody adaptacji przyczyni się do rozwoju nowych praktyk wydawniczych.

Tego sobie i Państwu serdecznie życzymy.

Język migowy a tłumaczenia

Język migowy jest językiem naturalnym, którym posługują się osoby Głuche. To język oparty na modalności wzrokowej. Wszystkie cechy języka zawarte są w wizualno–przestrzennym przekazie. Taka forma komunikacji jest jednak obca większości ludzi. Język migowy długo czekał na uznanie i opisanie swojej gramatyki. Przez stulecia uznawany był na niepełnowartościowy sposób komunikowania się. Zakazywano posługiwania się nim. Pomimo tego cały czas był używany i rozwijany w społeczności osób Głuchych.

Historia języków migowych różni się w poszczególnych krajach. W Polsce mamy już pewne regulacje prawne uznające język migowy za konieczny w komunikowaniu się z osobami Głuchymi. Pozwala to osobom Głuchym na większą samodzielność w kontaktach z urzędami publicznymi. Nadal jednak PJM nie ma statusu języka mniejszości narodowej. Nie jest oficjalnym językiem nauczania osób Głuchych w Polsce. Nadal dostępność do wiedzy i dóbr kultury jest dla osób Głuchych mocno ograniczona. Warto wiedzieć, w jakim zakresie tłumaczenie na język migowy regulują ustawy:

1. Ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się ([tekst jednolity opublikowano w Dzienniku Ustaw 2017, poz. 1824](#)), daje prawo osobie Głuchej do „swobodnego korzystania z wybranej formy komunikowania się”. Ustawa obliguje instytucje publiczne do umożliwienia kontaktu z nimi z pomocą tłumacza PJM lub innej formy komunikowania się. Dzięki ustawie osoba Głucha może skorzystać bezpłatnie z usług tłumaczenia, warunkiem jest zgłoszenie takiej potrzeby na 3 dni robocze wcześniej. Tłumaczenie powinno być zapewnione między innymi w:
 - organach administracji publicznej;
 - podmiotach leczniczych;
 - w Policji, Państwowej Straży Pożarnej i straży gminnej oraz jednostkach ochotniczych działających w tych obszarach.

2. W ramach [Rozporządzenia Ministra Administracji i Cyfryzacji z 26 marca 2014 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących świadczenia udogodnień dla osób niepełnosprawnych przez dostawców publicznie dostępnych usług telefonicznych](#), firmy telekomunikacyjne zobowiązane są do zapewnienia możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego. Określona jest minimalna liczba dostępnych placówek. Jeden na sześć punktów obsługi klienta w mieście na prawach powiatu powinien być dostępny dla osób Głuchych.
3. 2019 roku katalog podmiotów, które muszą zapewnić tłumacza języka migowego, [Ustawa z 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami](#) rozszerzyła m.in. o wszystkie instytucje sektora finansów publicznych, czyli urzędy centralne i jednostki samorządu, a także publiczne szkoły, uczelnie, instytucje kultury itd.
4. [Ustawa z 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych](#) wprowadziła obowiązek zamieszczenia w deklaracji dostępności na stronie internetowej danego podmiotu publicznej informacji o tym, czy jest w nim możliwość skorzystania z tłumacza języka migowego online.
5. Dostępność programów telewizyjnych reguluje [Rozporządzenie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z 15 listopada 2018 r. w sprawie udogodnień dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji wzroku i osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu w programach telewizyjnych](#). oraz ustawa: [Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji oraz ustawy o kinematografii](#). Określają one procentowo udział programów telewizyjnych dostępnych z tłumaczeniem na język migowy w ramówce:
 - w 2022 r. co najmniej 5% audycji umieszczonych w udostępnianym publicznie katalogu,
 - w 2023 r. co najmniej 10% audycji umieszczonych w udostępnianym publicznie katalogu,
 - w latach 2024 i 2025 co najmniej 20% audycji umieszczonych w udostępnianym publicznie katalogu,

- od 2026 r. co najmniej 30% audycji umieszczonych w udostępnianym publicznie katalogu

Stopniowo coraz więcej programów telewizyjnych będzie posiadało udogodnienia dla osób z niepełnosprawnością słuchu.

Żaden przepis nie reguluje dostępności w języku migowym literatury dla osób Głuchych. Na ten moment jest to „strefa cienia”. Tłumaczenia wykonywane są przez instytucje działające na rzecz środowiska osób Głuchych.

Nadal żywe są obawy dotyczące możliwości swobodnego tłumaczenia z języka polskiego na język migowy. Pokutuje stereotyp, że polski język migowy jest bardzo ubogi i posiada niewielki zasób słów. Niekiedy pojawiają się wątpliwości, czy w tłumaczeniu z języka polskiego na polski język migowy da się zastosować zasady dotyczące tłumaczeń z języków o tej samej modalności. Tłumaczenie może być: „wierne” lub „piękne”. Na PJM da się treść przetłumaczyć zarówno „wiernie”, jak i „pięknie”. W TVP tłumaczone są koncerty muzyczne, można na przykład na żywo obserwować tzw. piękne tłumaczenie. Małgorzata Limanówka, Katarzyna Głozak dzięki nim stały się bardzo rozpoznawalnymi tłumaczkami – specjalizującymi się w tłumaczeniach artystycznych. Przykład tłumaczenia artystycznego muzyki znajduje się w [tutaj](#) oraz [tutaj](#).

Na kanale Mini Mini można obserwować tłumaczenia bajek dla dzieci Głuchych (tłumacz Tomasz Smakowski stał się specjalistą w tłumaczeniu bajek). Na kanale YouTube dostępna jest historia rodziny [Treflików z tłumaczeniami na PJM](#).

W paśmie rozrywkowym kanału Polsat tłumaczka Ewa Wojdyr tłumaczy programy kabaretowe – zatem żarty słyszających też da się przetłumaczyć.

Wierne tłumaczenie oparte na faktach i szybko przekazywanych informacjach obserwować można w serwisach informacyjnych (tutaj cały zespół tłumaczy specjalizuje się w dostarczaniu Głuchej społeczności wydarzeń codziennych. Tłumacz Mariola Kozłowska–Nowak na żywo tłumaczyła debatę prezydencką w 2020 roku – co pozwoliło Głuchym wyborcom poznać programy kandydatów na urząd prezydenta).

Czy to oznacza, że sam proces tłumaczenia jest łatwy? Nie! W jego przebiegu występują takie same trudności, jak w tłumaczeniach z języków fonicznych. Dodatkowo trzeba uwzględnić specyfikę wynikającą z wizualno–przestrzennego charakteru języka migowego.

W PJM oddaje się właściwości języka fonicznego, np. rytm wypowiedzi, poprzez rytmiczne ruchy ciała. Dobrym tego przykładem był sierpniowy koncert piosenek powstańczych, w 2020 roku, który stał się prawdziwym hitem Internetu za sprawą pełnego ekspresji tłumaczenia na PJM, zwłaszcza w wykonaniu Małgorzaty Limanówki. Tłumaczka dłońmi pokazywała znaki z PJM, a ciałem oddawała nastrój i melodię tłumaczonych piosenek. Taka ekspresja się różni, postawa ciała w zależności od tłumaczonego utworu jest inna. Gdy tłumaczy się pieśń patriotyczną – staje się na baczność, a gdy hip-hop – wygina się ciało w rytm muzyki.

O przygotowaniach do tłumaczenia „Bajek robotów” na podstawie książki Stanisława Lema opowiada – Magdalena Sipowicz: *sześć razy czytałam scenariusz. Jest to tekst pełen neologizmów, metafor i gier językowych. Przy takich tekstach trzeba znaleźć granicę pomiędzy pozostaniem w konwencji a przekazaniem informacji. Podczas przedstawienia pada np. sformułowanie, że „ludzie jedzą swoich braci”, co oznacza, że jedzą zwierzęta. Jednak nie mogę w tłumaczeniu użyć znaku oznaczającego brata, bo głuchy widz mógłby odebrać to dosłownie*. Prezeska Stowarzyszenia Tłumaczy PJM dodała również: *że pewne cechy ważne dla zrozumienia treści przedstawienia można pokazać za pomocą mowy ciała, np. to, że bohater sepleni, lub wprost podać informacje, że bohater mówi ze specyficznym akcentem*¹.

W języku migowym podobnie jak w języku polskim występują regionalizmy. To samo słowo może zostać zamigane w kilku wariantach. Każdy użytkownik PJM podobnie jak każdy użytkownik języka polskiego ma swój osobisty styl wypowiedzania się. Zatem proces tłumaczenia zawsze zawiera jakiś element subiektywności wynikający z osoby

¹Mateusz Różański (2020). *Nie widzę, nie słyszę – oglądam*, „Integracja” 5 (163), s.52-53.

tłumacza. Tłumacze PJM mają swoje specjalizacje w zakresie tłumaczeń fachowych, np.: medycznych, artystycznych, tłumaczeń dla dzieci.

Czasami jakiś zwrot specjalistyczny wymaga omówienia, nie można mu przyporządkować jednego konkretnego znaku. Czasami kilka słów w języku polskim można pokazać jednym znakiem w języku migowym. Są znaki w języku migowym, które nie mają odpowiedników w języku polskim. Są słowa, zwroty w języku polskim, które nie mają bezpośredniego przełożenia na język migowy.

Kluczem do właściwie przełożenia na PJM tekstu będzie dobranie profesjonalnego tłumacza PJM i pozwolenie mu na przygotowanie się do tłumaczenia. W toku nagrań każdy fragment tekstu jest analizowany i gdy zachodzi taka potrzeba, nawet kilkakrotnie powtarzany w nagraniach.

Dlaczego warto wprowadzić tłumaczenie literatury dziecięcej na polski język migowy?

Literatura dziecięca jest dla dzieci Głuchych niedostępna. Nie znają bajek, książek dostępnych ich słyszącym rówieśnikom. Problem ma charakter ogólnopolski. Wydawnictwa wydają książki w różnych językach, ale nie w polskim języku migowym. Powyższy stan rzeczy ma poważne konsekwencje:

- dzieci Głuche nie mogą czytać literatury w swoim języku, zatem nie czytają wcale lub są zdane na czytanie im przez osoby dorosłe. Ma to szereg negatywnych skutków dla ich rozwoju poznawczego, językowego, emocjonalnego i społecznego. Narzędzie, jakim jest książka, pozostaje dla nich niedostępne. Nie przechodzą naturalnej edukacji czytelniczej od prostych do bardziej złożonych tekstów. Nie ćwiczą wyobraźni. Nie znają kodów literackich dostępnych ich rówieśnikom. Nie rozwijają swoich pasji czytelniczych;
- rodzice Głusi nie mogą kupić dla swoich dzieci książek. Jedną z podstawowych pomocy w wychowywaniu dziecka jest dla nich niedostępna. Duża grupa dorosłych Głuchych nie opanowała języka polskiego w takim stopniu, by móc

tłumaczyć dla swoich dzieci teksty literackie wydane po polsku na PJM. Rodzic Głuchy w ogóle nie jest postrzegany jako klient wydawnictw, jest wykluczony z dostępu do usług wydawniczych. Obniża to skuteczność podejmowanych przez niego działań we wspomaganiu rozwoju swojego dziecka;

- system edukacji specjalnej dla dzieci Głuchych w Polsce nie dysponuje publikacjami w PJM, przy pomocy których dzieci Głuche mogłyby rozwijać swoje kompetencje lingwistyczne. Jedynie niewielka część lektur ma tłumaczenia na PJM. Dzieci nie mogą skorzystać z uzupełniającej listy lektur do szkolnej podstawy programowej. Skazane są na odbiór tylko tych nielicznych dzieł, które zostały zaadaptowane. Trudno w takiej sytuacji mówić o efektywności systemu edukacji dzieci Głuchych;
- w Polsce nie ma rozwiniętego wsparcia dla autorów Głuchych, którzy mogliby kierować swoje wytwory literackie do Głuchych odbiorców. Odbywa się konkurs poezji w języku migowym, ale tomiki poezji nie są wydawane w PJM. Artystyczne środowisko osób Głuchych nie może rozwijać się tak, jak grono artystów słyszących;
- wydawnictwa nie dostrzegają społeczności Głuchych jako swoich odbiorców/klientów. Obcość języka wizualno–przestrzennego dla wydawców i redaktorów powoduje, że nie rozszerzają oni swojej oferty. Tracą w ten sposób liczne grono potencjalnych klientów, którzy zakupiliby każdą książkę/bajkę dobrze zaadaptowaną do swoich potrzeb.

Ważnym miejscem dla osób Głuchych z całego świata jest Uniwersytet Gallaudeta. To pierwsza uczelnia wyższa z wykładowym amerykańskim językiem migowym. Studiują na niej osoby Głuche i słyszące. Kadra uniwersytetu zaangażowana jest w prowadzenie badań nad językami wizualno–przestrzennymi i propagowaniem kultury Głuchych. Od 2013 roku profesor Gene Mirusa i profesor Donny Jo Napoli z Gallaudet University i Swarthmore College w USA współpracują nad projektem pod nazwą „Czytanie wiąże się ze wspólnymi doświadczeniami” (skrót angielskiej nazwy – RISE). Celem projektu jest promowanie nabywania umiejętności językowych i wczesnej nauki czytania i pisania przez dzieci niesłyszące. Zespół tworzy e-booki i filmy na kanale YouTube. Mogą z nich korzystać:

- rodzice,
- specjaliści wczesnej interwencji,
- profesjonaliści w dziedzinie edukacji,
- wszyscy zainteresowani edukacją osób niesłyszących

Angażując się we wspólne czytanie, niesłyszące dzieci i dorośli mogą wzmocnić wzajemną więź, która ma wpływ na wiele innych aspektów życia dziecka. Te dwujęzyczne historie mają na celu zachwycić zarówno dzieci niesłyszące, jak i dorosłych, z którymi dzielą się tymi historiami, niezależnie od ich umiejętności migowych.

Wszystkie historie przedstawiają głuchego bohatera, który posługuje się różnymi językami migowymi z całego świata. Historie w amerykańskim języku migowym (ASL) są tłumaczone i filmowane przez studentów i absolwentów Uniwersytetu Gallaudet. Twórcy projektu tak opisują korzyści ze wspólnego czytania w postaci oglądania wideoksiążek z dzieckiem: *wspólne oglądanie wideoksiążek to najlepszy prezent, jaki można dać dziecku, aby zapewnić mu późniejszy dobry rozwój umiejętności czytania i pisania. Wspólne doświadczenia czytelnicze dają okazję dorosłemu i dziecku do rozmowy bez żadnych celów poza zabawą bez stresu.*

Bajce opowiadającej historię królika i lisa mogą towarzyszyć pytania. Pojawiają się one naturalnie przy wspólnym dzieleniu się książką, na przykład:

- Co robi ten królik?
- Co robi ten lis?
- Dlaczego królik tak się zachowuje?
- Dlaczego lis tak się zachowuje?
- Gdybyś był królikiem i zobaczył lisa, co byś zrobił?
- A gdybyś był lisem?
- Kim wolałbyś być: królikiem czy lisem?

Rozmawiając o tych rzeczach, dzieci poznają świat. Uczą się, że różne postacie mają różne cele. Uczą się odgadywać, co może wydarzyć się dalej w opowiadaniu. W ten sposób dowiadują się, jak historie się zaczynają, rozwijają i kończą. Ćwiczą też

wyciąganie wniosków, które mogą pomóc im przewidzieć, co wydarzy się dalej w historii. Zdobywają więc ważne umiejętności przedsiębiorcze. W tych rozmowach dorośli i dziecko mogą pomagać sobie nawzajem w nauce nowych znaków. Dziecko rozwija solidne podstawy językowe, a dorośli i dziecko tworzą silną dwukierunkową więź komunikacyjną. Wszystko to będzie wspierać rozwój poznawczy dziecka, osiągnięcia w nauce, ogólne szczęście i zdrowie przez całe życie².

Potrzebę nauki czytania i pełnego dostępu do języka zarówno migowego, jak i języka ojczystego dokładnie opisuje B.R. Schirmer w książce „Language and literacy development in children who are deaf” (1994). Czytelnik zainteresowany pogłębieniem tego tematu może sięgnąć po tę publikację.

Dzieci Głuche uczą się języka polskiego jako języka obcego. Ich poziom czytania po polsku jest bardzo zróżnicowany. Niektóre osoby Głuche nie nauczą się czytać po polsku w stopniu wystarczającym, by rozumieć treść czytanych publikacji³. Dzieci Głuche później niż dzieci słyszące nabywają kompetencje związane z samym procesem czytania. Trudno im też uczyć się języka polskiego, kiedy ich Głusi rodzice nie znają języka polskiego. Potwierdza to, że osoby Głuche są najliczniejszą mniejszością kulturowo-językową w Polsce, która nie ma dostępu do publikacji w swoim języku. Często pada argument, że społeczność osób Głuchych jest hermetyczna, nie zna kultury powszechnej⁴ – odnosi się on tylko do Polski, ponieważ język migowy nadal nie ma statusu języka mniejszości językowo-kulturowej. Jednak to bariera językowa powoduje, że dzieci Głuche nie poznają tekstów literackich, które ich rówieśnicy dobrze znają i których znajomości wymaga system szkolny.

² tłumaczenie własne za: <https://riseebooks.wixsite.com/access/benefits-of-shared-reading>

³ Czajkowska- Kisil, M.(2020). *Niezwykła dwujęzyczność słyszących dzieci niesłyszących rodziców* [w:] D. Wiśniewska *Dorastanie między dwoma światami- społeczne konteksty rozwoju słyszących dzieci niesłyszących rodziców*, s. 40-54, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

⁴Teper-Solorz Z., (2020), *Wyzwania związane z rodzicielstwem osób niesłyszących* [w:] Dominika Wiśniewska red., *Dorastanie między dwoma światami- społeczne konteksty rozwoju słyszących dzieci niesłyszących rodziców*. s. 152–167. Warszawa, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

Dzieci Głuche nie mogą rozmawiać o przeczytanych książkach z rówieśnikami zarówno Głuchymi, jak i słyszącymi. To również wpływa w pewnym stopniu na ograniczenie dostępu do kultury i rozwoju w tej dziedzinie.

Dotychczasowe praktyki w zakresie adaptacji utworów literackich na polski język migowy

Obecnie na rynku wydawniczym dostępne są tłumaczenia na PJM zaledwie kilkudziesięciu lektur i bajek. Tłumaczenia, np. lektur, to widoczny na ekranie tłumacz, który opowiada historię. Nie ma okładki, nie ma nazwy wydawnictwa, nie ma ilustracji itp. W miganych lekturach, które tworzone są przez Oddział Mazowiecki Polskiego Związku Głuchych, zastosowano rozwiązanie polegające na opowiedzeniu treści lektur szkolnych. To bardziej opowiadanie na podstawie lektury niż wierne jej tłumaczenie. Zespół Koła Teatralnego „Cisza na Scenie” czasami prezentuje książki w formie tłumaczenia w postaci pantomimy – pewnego przedstawienia – gry aktorskiej. Jak to wygląda można zobaczyć [tu](#).

Ta teatralna forma przedstawienia lektur może przykuwać uwagę widza, ale nie jest czytaniem. To raczej udział w jakimś performance opartym na historii zawartej w lekturze. Nie kształci umiejętności czytania tekstu literackiego. Co więcej, jest jego adaptacją według konkretnej wizji osoby adoptującej.

Inną formą są opowiadania, w których narrator mówi, a tłumacz tłumaczy tekst na PJM. Szkoda, że mają tak nieciekawą formę graficzną, co można zobaczyć [tu](#). Ta forma jest bardzo zniechęcająca dla widza. Stworzenie smutnej statecznej ilustracji i dodanie do niej na czarno ubranego tłumacza stanowi zaprzeczenie ciekawej lektury.

Niekiedy książka dla dzieci Głuchych jest bardziej animowanym filmem niż książką – przykład [tu](#). Ta propozycja z kolei bardziej przypomina bajkę emitowaną w telewizji niż samą książkę. Może też przywoływać skojarzenia z grami komputerowymi. Pomysł

surdopedagożki Żanety Bartoszek uznać można za rozwojowy. Tworzenie bajek w takiej konwencji z całą pewnością będzie bardzo dobrze odbierane przez najmłodszych czytelników Głuchych. Jednak są to historie tworzone specjalnie dla dzieci Głuchych, zatem nie stanowią środka do celu, jakim jest powszechna dostępność dzieł literackich dla dzieci Głuchych.

Podobnie rzecz się ma z animacjami, które można adoptować na PJM. Wspaniałym tego przykładem jest kreskówka „Play Safe” opisywana w polskim języku migowym – dostępna [tu](#).

Oglądający obserwuje animację i tłumacza opowiadającego treść bajki. Tę formę trudno uznać za czytanie sensu stricto, ale na pewno pomaga rozwijać kompetencje lingwistyczne dzieci i pozwala na naukę wyrażania emocji ciałem.

W 2000 roku, w ramach projektu „Migane Wiersze”⁵ zrealizowanego przez Polski Związek Głuchych Oddział Mazowiecki dokonano adaptacji na PJM wierszy. Ambasadorem projektu została Olga Bończyk – osoba CODA (dorosłe dziecko słyszące rodziców niesłyszących). Wybrano 20 popularnych, lubianych przez dzieci wierszy, które odczytało 20 wybitnych polskich artystów. Wiersze przetłumaczyła Marta Abramczyk. Wszystkie wiersze dostępne są [tu](#).

Stworzono kolorowe ilustracje oddające fabułę wierszy. Całość jest bardzo przyjemna w odbiorze.

Przez organizacje pozarządowe są również tworzone lokalne inicjatywy. Fundacja Kurdybanek w 2021 roku zrealizowała projekt: „Palec pod budkę..., czyli bajki inspirowane kulturą Małopolski” z tłumaczeniem na polski językiem migowy do obejrzenia [tu](#).

W ten sposób powstał zbiór bajek regionalnych dostępnych dla dzieci posługujących się polskim językiem migowym. Osoba oglądająca widzi rysunkowe przedstawienie bajki i tłumacza.

⁵ Dofinansowano ze środków Narodowego Centrum Kultury w ramach programu „Kultura w sieci”

Również w 2021 roku, w Lesznie w celu uczynienia biblioteki dostępnej dla wszystkich zrealizowano „Miganki” – bajki dla dzieci w języku migowym. Trzy podmioty⁶ zrealizowały projekt „Blisko – Blżej – Biblioteka!”, w ramach którego przeprowadziły czytanie literatury dziecięcej z symultanicznym tłumaczeniem na PJM. Projekt zakładał spotkanie na żywo, podczas którego lektorka Agnieszka Gołaszewska czytała bajki Krystyny Grys przy jednoczesnym tłumaczeniu ich na PJM przez tłumacza Ewę Gano. Dzieci wykonały prace plastyczne nawiązujące do treści bajek. Rysunki dzieci wykorzystano do zmontowania filmów z tłumaczem PJM. Jedną z bajek, która powstała w tym projekcie, dostępna jest [tu](#).

Ta forma zaprezentowania bajki jest bardzo estetyczna i zawiera rysunki dzieci co może się podobać najmłodszym odbiorcom.

W zagranicznych zbiorach znaleźć można np. ofertę RISE. Projekt oferuje zabawne historie w językach migowych, którymi można się podzielić z niesłyszącymi dziećmi na całym świecie. Na stronie dostępnych jest ponad 100 filmów i e-booków w ponad 30 językach migowych do wyboru rodzica i dziecka! We współpracy Pracowni Lingwistyki Migowej Uniwersytetu Warszawskiego z RISE powstało 6 książek dostępnych w polskim języku migowym. Z angielskiego przełożył je dr hab. Paweł Rutkowski a przetłumaczyli na PJM: Anna Butka, Marek Śmietana, Małgorzata Talibska. Bajki dostępne są [tu](#).

Przetłumaczone bajki zawierają morał. Rodzic może obejrzeć je z dzieckiem w kilku językach migowych, co może rozwijać kompetencje dziecka w obcym języku migowym. Stanowi zatem wyjątkową okazję do nauki obcych języków migowych.

W Polsce od lat realizowana jest akcja „Cała Polska czyta dzieciom”. Nikt nie ma wątpliwości, że czytanie ma ogromne znaczenie dla rozwoju dzieci. Fundacja ABC XXI ma taką misję: *wspieranie zdrowia psychicznego, umysłowego i moralnego dzieci i*

⁶ Biblioteka Ratuszowa, Teatr Miejski i Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niesłyszącym ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0

młodzieży oraz krzewienie wiedzy na temat mądrego wychowania. Motto to ma obecnie zastosowanie tylko do dzieci słyszących. Dzieci Głuche nie są postrzegane jako odbiorcy treści literackich. Zupełnie jakby nie miały takich samych potrzeb rozwojowych, jak dzieci słyszące. Sama sytuacja Głuchoty poprzez bariery komunikacyjne jest czynnikiem ryzyka prawidłowego rozwoju, komunikacji i rozwoju społecznego⁷. Tym bardziej to właśnie do dzieci Głuchych kierowane powinny być wszelkie działania mające na celu wspieranie rozwoju psychicznego, umysłowego i moralnego.

W raporcie z badań efektywności programów „Czytające Szkoły” i „Czytające Przedszkola” opublikowanym w 2006 roku, czytamy:

„Mając na uwadze bogactwo korzyści, jakie daje głośne czytanie dzieciom i młodzieży rekomendujemy:

- objęcie systematycznym głośnym czytaniem jak najmłodszych dzieci, z uwagi na to, że Program daje największe korzyści, gdy jest wprowadzany na jak najwcześniejszym etapie edukacji;
- stworzenie dzieciom przedszkolnym i uczniom młodszych klas szkoły podstawowej możliwości ekspresji rysunkowej, by poprzez różne formy pracy ćwiczyć koncentrację uwagi, spostrzeganie, myślenie i kojarzenie oraz stymulować wyobraźnię i myślenie kreatywne. Wszystkie te umiejętności kształtuje systematyczne słuchanie głośnego czytania oraz rysowania. Warto więc doprowadzić do synergii korzyści;
- zapewnienie uczniom wszystkich szkół dostępu do książek z możliwością ich wypożyczenia. Wyniki badania pokazują bowiem, że ważnym czynnikiem wpływającym na osiągnięcie i utrwalanie efektów głośnego czytania jest posiadanie przez szkołę własnego, bogatego księgozbioru, z którego mogą korzystać uczniowie. Tymczasem nie wszystkie szkoły posiadają biblioteki, a

⁷ Wiśniewska D. (2011), *Rodzeństwo w rodzinie dziecka niesłyszącego* [w:] D. Danielewicz, E. Pisula red., *Rodzice i rodzeństwo wobec trudności w zdrowiu i rozwoju dziecka*, s. 141–155, Warszawa, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

tam, gdzie one są, dyrekcja nie zawsze rozumie potrzebę wspierania biblioteki i wzbogacania jej księgozbioru”⁸.

Jakkolwiek powyższe rekomendacje są trafne, obecnie nie istnieje możliwość ich wdrożenia podczas pracy z dziećmi Głuchymi. W Polsce nie ma bibliotek książek dostosowanych, przetłumaczonych na PJM. Uczniowie Głusi nie mogą skorzystać z czytania w PJM.

Trudnością w tłumaczeniu jakiegokolwiek literatury na PJM jest fakt, że jest to język wizualno-przestrzenny i tłumaczenie wymaga utrwalenia na nośniku wideo. Poza typowymi niuansami związanymi z tłumaczeniami na obce języki, tj. inna gramatyka, idiomy itp., w przypadku języka migowego, dochodzą jeszcze kwestie związane z zasadami przekładu z języka fonicznego na język wizualno-przestrzenny (z modalności słuchowej na modalność wzrokową).

Brak literatury dostępnej w PJM jest też konsekwencją braku dobrych regulacji prawnych dotyczących samego języka migowego. PJM nadal nie został oficjalnie uznany za język mniejszości kulturowo-językowej. Pomimo tego, że mamy już kierunek studiów filologia języka migowego na Uniwersytecie Warszawskim, w potocznej wiedzy posługiwanie się migami nadal uważane jest za gorszy i niepełnowartościowy sposób komunikowania się⁹. Co za tym idzie, nie ma także regulacji prawnych dotyczących tłumaczeń utworów z języka polskiego na PJM, w tym praw autorskich do takich tłumaczeń. Trudno zatem oczekiwać, że wydawnictwa będą traktowały tłumaczenie na PJM jako zwykłą praktykę. Projekty obecnie realizowane w ramach programów włączania społecznego i dostępności mają szansę coś w tej kwestii zmienić.

⁸https://calapolskaczytadzieciom.pl/wp-content/uploads/2020/09/Raport_finalny_OE_sktrocony.pdf

⁹ Czajkowska-Kisil M.(2020), *Niezwykła dwujęzyczność słyszących dzieci niesłyszących rodziców* [w:] D. Wiśniewska red., *Dorastanie między dwoma światami- społeczne konteksty rozwoju słyszących dzieci niesłyszących rodziców*, s. 40-54. Warszawa, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

Według serwisu internetowego aktywneczytanie.pl w 2020 roku działało 128 wydawnictw publikujących literaturę dziecięcą. Około 1/3 z nich wydaje wyłącznie lub przede wszystkim literaturę dziecięcą i młodzieżową¹⁰

Wydawnictwa nie mają doświadczeń i wypracowanych praktycznych rozwiązań. Niniejszy projekt ma to zmienić.

¹⁰ <https://aktywneczytanie.pl/ksiazki-dla-dzieci-zapowiedzi-spis-wydawnictw> (dostęp 30-.02.2023).

Tłumaczenie literatury dziecięcej

Opis metod adaptacji książek na PJM

1. Opis przygotowania filmów do montażu i samego montażu filmów

Kluczowe dla dobrego montażu filmu z nagraniem tłumaczenia jest odpowiednie przygotowanie nagrania. Najlepsze filmy powstają w profesjonalnych studiach fotograficznych, w których mamy do dyspozycji odpowiednie oświetlenie i możliwość nagrywania na zielonym tle (green screen).

Kamera używana do nagrania powinna być wyposażona w niskoszumową przetwornicę. Zapis w HD, z możliwością ręcznego ustawienia:

- temperatury barwy,
- szybkość migawki,
- ISO,
- Przesłony,
- ostrości.

Nie sprawdza się automatyczna regulacja. Obiektyw najlepiej stałogniskowy i do portretu. Kamera powinna być ustawiona na wysokości głowy. Filmować należy tak aby ręce tłumacza będące w ruchu były widoczne na ekranie, nie mogą wyjść poza kadr, inaczej będzie trudno montować film.

Do samego montażu warto wykorzystać dobry program do montażu filmów, np.

- Adobe Premiere,
- Grass Valley Edius,
- Magix Vegas Movie Studio,
- BlackMagic DaVinci Resolve i inne.

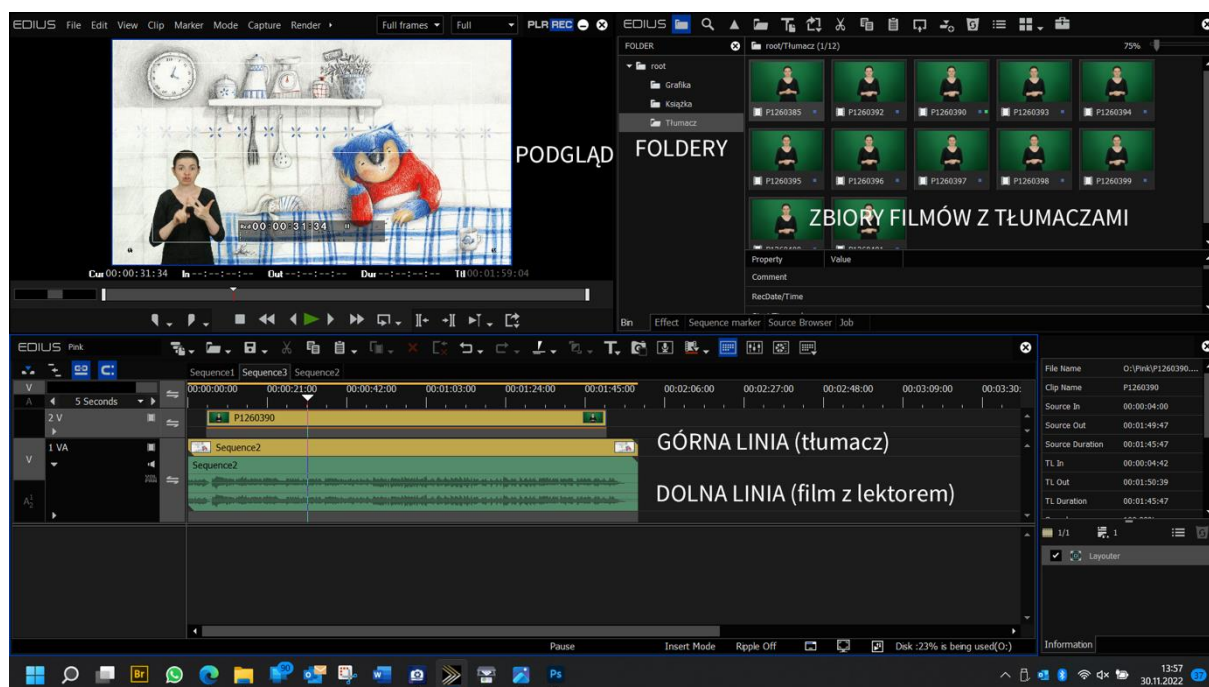
Program powinien mieć kilka linii i możliwość kluczowania tła.

2. Opis sposobów montażu z udziałem tłumacza

W programie do montażu filmu mamy kilka linii montażowych. Na pierwszej jest tło. Na drugiej - obraz książki. Na trzeciej – tłumacz języka migowego z wykluczonym tłem. Obraz książki przechodzi na kolejny obraz za pomocą mikswania (efekt przewracania stron, nakładania, przenikania – można zastosować wiele efektów). W trakcie montażu możemy:

- umieścić tłumacza w różnym miejscu książki,
- dostosować wielkość osoby tłumacza, jednak tłumacz nie może być mniejszy niż 1/8 ekranu.

Poniżej opiszemy szczegółowo możliwości montowania filmu.

Rysunek 1. Widok podglądu okna montażysty z widocznymi opcjami montowania

Montażysta w oknie widokowym widzi zarówno filmy z tłumaczeniem, jak i ma możliwość równoległego ustawiania widoku obrazu – tła, tłumacza oraz dźwięku. Pierwszy wariant montażu.

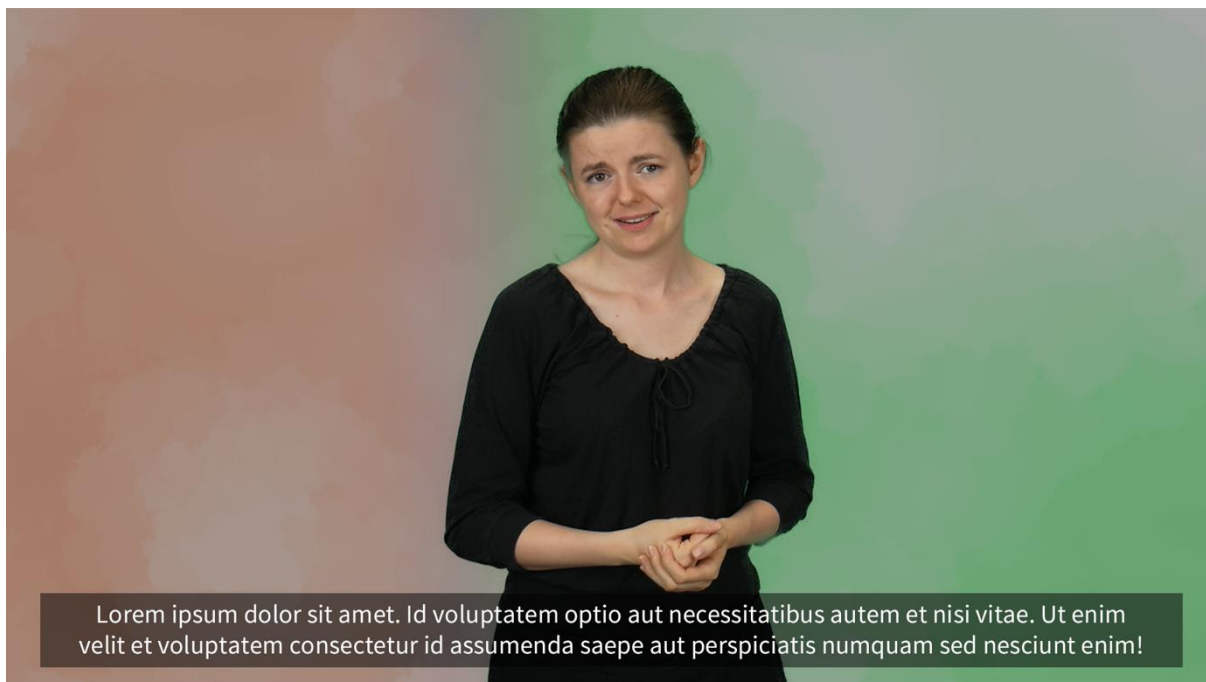
Tłumaczenie może polegać na nagraniu osoby tłumacza i zaprezentowaniu go na stworzonym przez montażystę tle. Zasadą standardowych tłumaczeń jest ciemny strój (czarny, granatowy) tłumacza, na tle którego dobrze widać dłonie. Jest to

najprostszy montaż. Można w nim użyć również ścieżki z nagraniem dźwiękiem lektora. Wizualizację tłumacza prezentuje rysunek 2.

Rysunek 2. Tłumacz na neutralnym tle

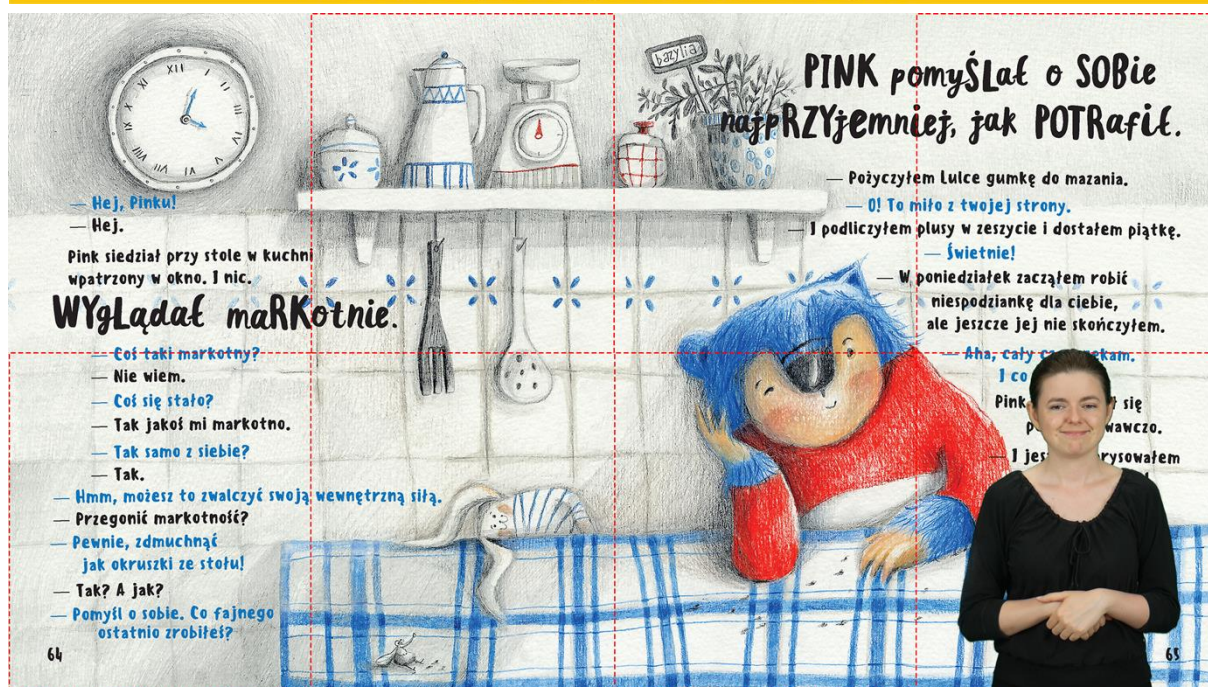
Innym wariantem tego montażu jest umieszczenie w dole ekranu napisów. Napisy można np. na kanale YouTube zastosować w wersji opcjonalnej. To użytkownik zdecyduje, czy skorzysta z opcji napisów. YouTube daje możliwość regulacji wielkości fontu, co dla niektórych osób może mieć duże znaczenie. Warto w takim wariacie zadbać o widoczność rąk tłumacza. Napisy nie mogą zasłaniać znaków prezentowanych przez tłumacza. Napisy dla osób Głuchych zawierają istotne informacje o tak zwanych dźwiękach w tle, np. *chrząknął*. Wizualizację tłumacza z włączoną opcją napisów prezentuje rysunek 3.

Rysunek 3. Tłumacz na neutralnym tle z włączoną opcją napisów

W tłumaczeniach książek dla dzieci stosuje się inną opcję tła dla tłumacza. Najczęściej jest to grafika danego utworu literackiego. Graficzne przedstawienie treści wzmacnia przekaz i przykuwa uwagę odbiorców. Dla niektórych dzieci jest też ważną podpowiedzią w rozumieniu treści utworu.

Trzeba zawsze pamiętać, że tłumacz musi zajmować minimum 1/8 ekranu. To najmniejsza wielkość tłumacza pozwalająca na czytelny odbiór tłumaczenia. Minusem takiego montażu jest sytuacja, w której osoba tłumacza zasłania albo treść książki, albo jakiś kluczowy rysunek. Będzie to miało szczególne znaczenia dla dzieci, które zaczynają czytać po polsku i chcą przyswajać treść zarówno w języku polskim, jak i w polskim języku migowym. Sytuację, gdy tłumacz przysłania treść książki, prezentuje rysunek 4.

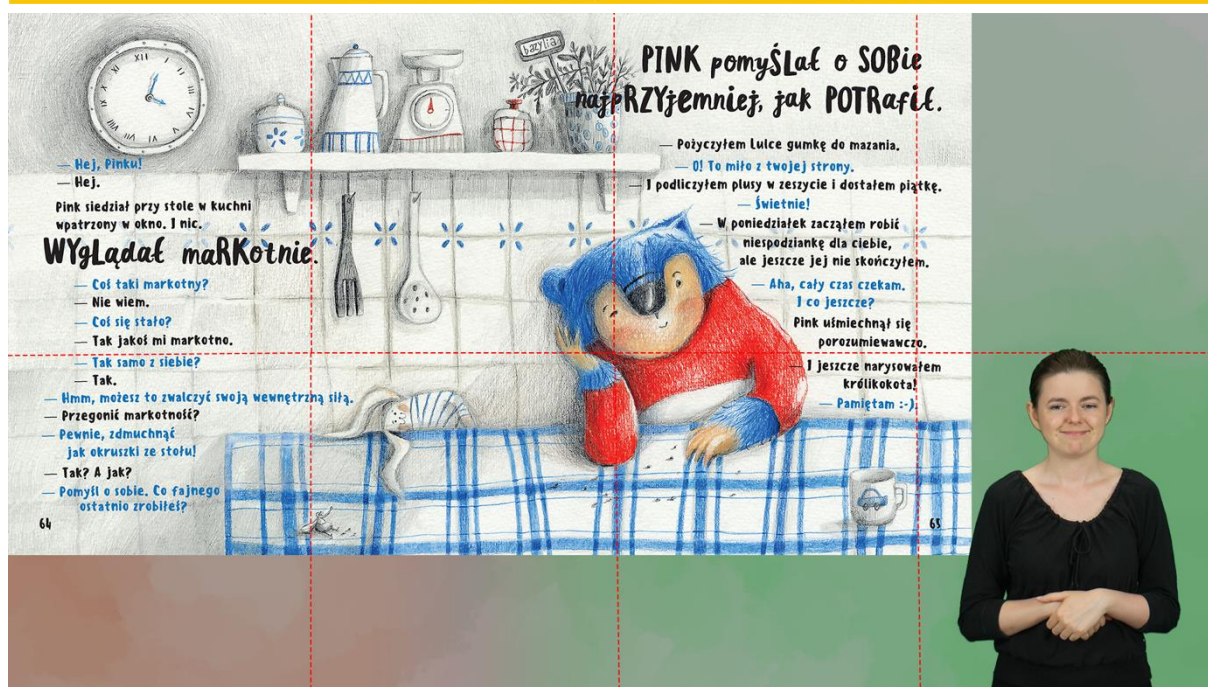

Rysunek 4. Tłumacz na tle książki

Gdy zależy nam na tym, by treść książki nie została przysłonięta, można tłumacza umieścić w rogu ekranu z zastosowaną wielkością minimalną 1/8 ekranu na neutralnym tle. A pełną rozkładówkę książki przenieść wyżej. Takie rozwiązanie nie sprawdzi się w sytuacji, gdy tekstu na stronach jest zbyt dużo i zapisany jest niewielką czcionką. Taki montaż szczególnie potrzebny jest w książkach o ilustracjach na całą rozkładówkę. Podzielnie obrazu ilustracji na pół lub przysłonięcie go w jakimś stopniu może

- wpłynąć na estetykę ekranu/książki,
- zmienić odbiór ilustracji,
- zmienić odbiór sensu i przekazu ilustracji.

Pokazanie pełnych ilustracji będzie miało również ogromne znaczenie w publikacjach, w których czytelnik ma coś na ilustracji znaleźć lub gdy ilustracja uzupełnia treść w taki sposób, że jej brak znacząco zmienia rozumienie tekstu.

Rysunek 5. Tłumacz na neutralnym tle książki z pełną rozkładówką książki obok

Gdy zdecydujemy się na pokazanie strony, a nie rozkładówki książki, możemy sobie pozwolić na zwiększenie wielkości tłumacza. Powiększanie tłumacza zawsze korzystnie wpływa na odbiór tłumaczenia. Im młodsze dzieci będą zapoznawać się z bajką, tym tłumacz powinien być większy. Działa tutaj ta sama zasada, jak w komunikacji z małymi dziećmi słyszącymi, do których mówimy wolniej, spokojniej, używamy łatwiejszego słownictwa. Dzieci Głuche również uczą się odbioru znaków pokazywanych przez różne osoby. Ten sam znak zamigany przez dwie osoby może wyglądać inaczej. Znaczenie ma:

- wielkość dłoni,
- długość palców,
- długość ramion,
- elastyczność i gibkość dłoni,
- tempo migania znaków,
- sposób „wykańczania/używania” znaków.

W języku migowym, podobnie jak w języku polskim, można mówić niechlujnie, niewyraźnie, skrótowo.

Rysunek 6. Tłumacz na neutralnym tle obok niego książka widoczna z jedną stroną zawierającą zarówno rysunki, jak i tekst

Zastosowanie takiego montażu (rysunek 6) pozwala na zachowanie dobrych proporcji w odbiorze zarówno treści książki, jak i tłumacza. Jak dotąd nie przeprowadzono badań na temat wpływu strony, po której umieszczony jest tłumacz, na percepcję i odbiór przekazywanych treści. Dlatego zakładamy, że nie ma znaczenia, czy tłumacz jest po prawej, czy po lewej stronie książki.

Jeśli nie zależy nam na widoczności treści zapisanej książki, a ilustrację traktujemy jako wzmocnienie przekazu miganego tekstu, umieszczamy tłumacza na tle całej rozkładówki książki (rysunek 7). Wielkość tłumacza będzie tutaj zależna od rodzaju ilustracji. Zakres optymalnych proporcji to tłumacz stanowiący 40-50 % ekranu. Taki sposób montażu niektórzy odbiorcy uważają za najlepszy. Tekst nie rozprasza ich uwagi. Nie próbują jednocześnie odczytywać książki w języku polskim i oglądać w PJM.

Rysunek 7. Tłumacz na tle książki z pełną rozkładówką książki

Dla osób, które lubią mieć dostępną treść w języku polskim, warto dodać napisy zawierające treść książki. Korzyścią takiego rozwiązania jest możliwość sprawdzenia przez użytkownika, jak dane sformułowanie jest wyrażane w każdym z języków. Pozwala ono również na sprawdzenie, czy dobrze się odczytuje treść w każdym języku (rysunek 8).

Rysunek 8. Tłumacz na tle książki z pełną rozkładówką książki i dodanymi napisami

Jeśli decydujemy się na montowanie z jedną stroną książki (rysunek 9), a nie z całą rozkładówką, dodatkowo nie musimy zamieszczać treści w języku polskim w książce. Możemy zamontować tłumacza w wielkości 50% ekranu na neutralnym tle. Taki montaż może być potrzebny w publikacjach, w których potrzebujemy wzmocnić widoczność tłumacza, bo książka jako tło nie dostarcza wystarczającego kontrastu. Taki montaż sprawdzi się również w książkach:

- z większymi ilustracjami,
- z małą ilością detali, ale też w książkach, gdzie czytelnik ma czegoś poszukać na obrazku.

Absolutnym błędem będzie zastosowanie takiego montażu do książek:

- zawierających sam tekst,
- w których ilustrator przyjął koncepcję ilustracji na całą rozkładówkę – dwie strony.

Może się wtedy okazać, że na kilku pojedynczych stronach rysunki są niewielkie lub ukazują jakiś fragment postaci.

Rysunek 9. Tłumacz na neutralnym tle z jedną stroną książki obok

Dużej wielkości tłumacz z rysunkami bez tekstu jest najbardziej czytelny w odbiorze.

Można do montażu tłumacza w połowie wielkości ekranu i ilustracji w drugiej połowie wielkości ekranu opcjonalnie dodać napisy (rysunek 10). Będą użytkownicy, którzy jeden raz obejrzą nagranie z wykorzystaniem napisów. Następnym razem skorzystają już tylko z wersji bez napisów.

Rysunek 10. Tłumacz na neutralnym tle z jedną stroną książki obok, z napisami umieszczonymi na dole ekranu

Jeśli w publikacji zastosowano koncepcję ilustracji na całą jedną stronę, to umieścimy tłumacza na tle z książki. Jeśli ilustracje są zawsze po lewej stronie książki – to montujemy tłumacza zawsze po prawej stronie. Natomiast jeśli czasami mamy po prawej, a czasami po lewej jedną stronę ilustracji, to tłumacz umieszczany jest naprzemiennie, zawsze w miejscu tekstu (rysunek 11). Ilustracje jednostronicowe możemy przenosić tylko na jedną stronę. Musimy się zdecydować, czy chcemy wiernie oddać układ książki, czy nam na tym nie zależy.

Rysunek 11. Tłumacz na tle zaczerpniętym z książki z jednostronicowym rysunkiem obok

Do jednostronicowego rysunku i tłumacza obok przy dodawaniu napisów warto zwrócić uwagę na ich czytelność (rysunek 12). Na białym tle białe napisy będą niewidoczne. Należy wtedy rozważyć opcję zmiany koloru wyświetlanych napisów lub zmianę koloru tła.

Rysunek 12. Tłumacz na tle zaczerpniętym z książki z jednostronicowym rysunkiem obok i dodanymi napisami

3. Opis sposobów montażu z udziałem dwóch tłumaczy lub więcej

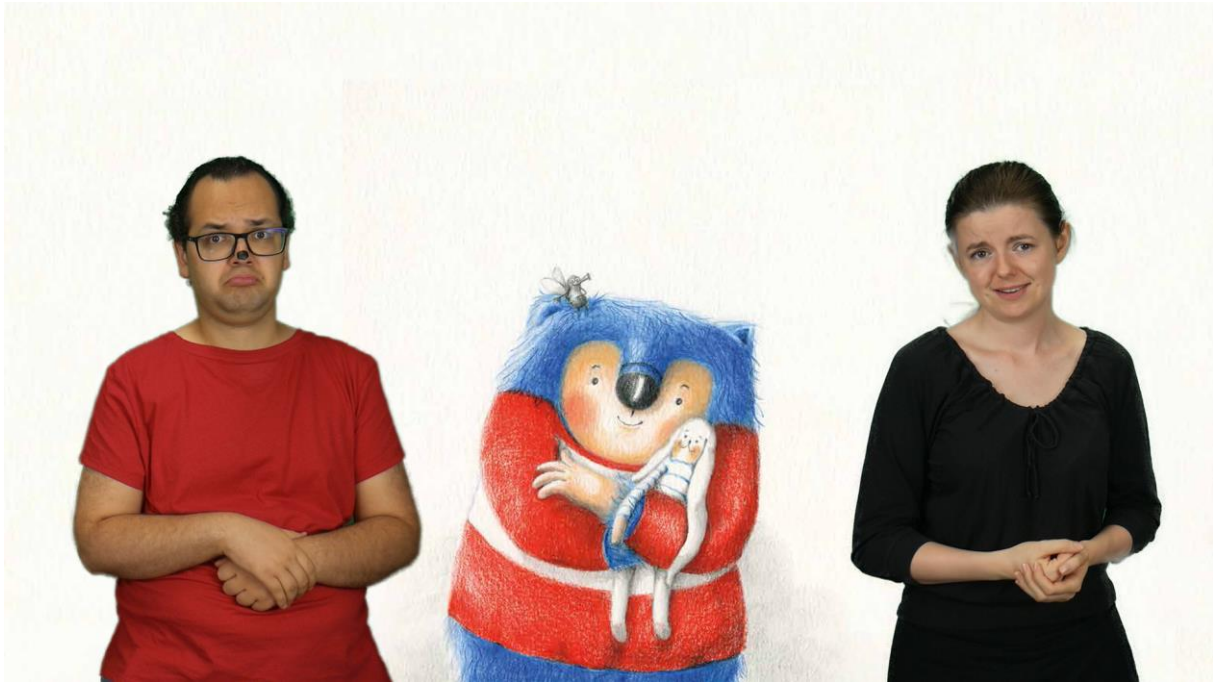
Można montować film z dwoma tłumaczami lub więcej. Na jednym nagraniu dwóch tłumaczy w montażu możemy podzielić. Możemy wstawić osobne nagranie tłumaczy, możemy wstawiać jednoczesne nagranie dwóch tłumaczy. Istotne jest umiejscowienie tłumaczy w stosunku do treści i/lub ilustracji książki.

Najprostszy sposób montażu to tłumacze prowadzący dialog na tle neutralnym. Można dla urozmaicenia obrazu i/lub podkreślenia treści utworu i/lub zaznaczenia, który tłumacz jest którym bohaterem, zrezygnować z ubrania na czarno tłumaczy. Tłumacz może być ubrany w charakterystyczny strój lub kolor bezpośrednio związany z bohaterem. Można też zastosować zabieg kolorowego ubioru tłumacza mówiącego głosem bohatera i czarny strój tłumacza będącego narratorem. Takie podkreślenie różnych ról i głosów w utworze może być bardzo pomocne dla młodszych dzieci w rozumieniu dialogów. Zastosowanie takiego montażu pozwala na przedstawienie tłumaczy w odpowiedniej wielkości. Każdy z nich zajmuje 50% ekranu. Ilustrację takiego montażu przedstawia rysunek 13.

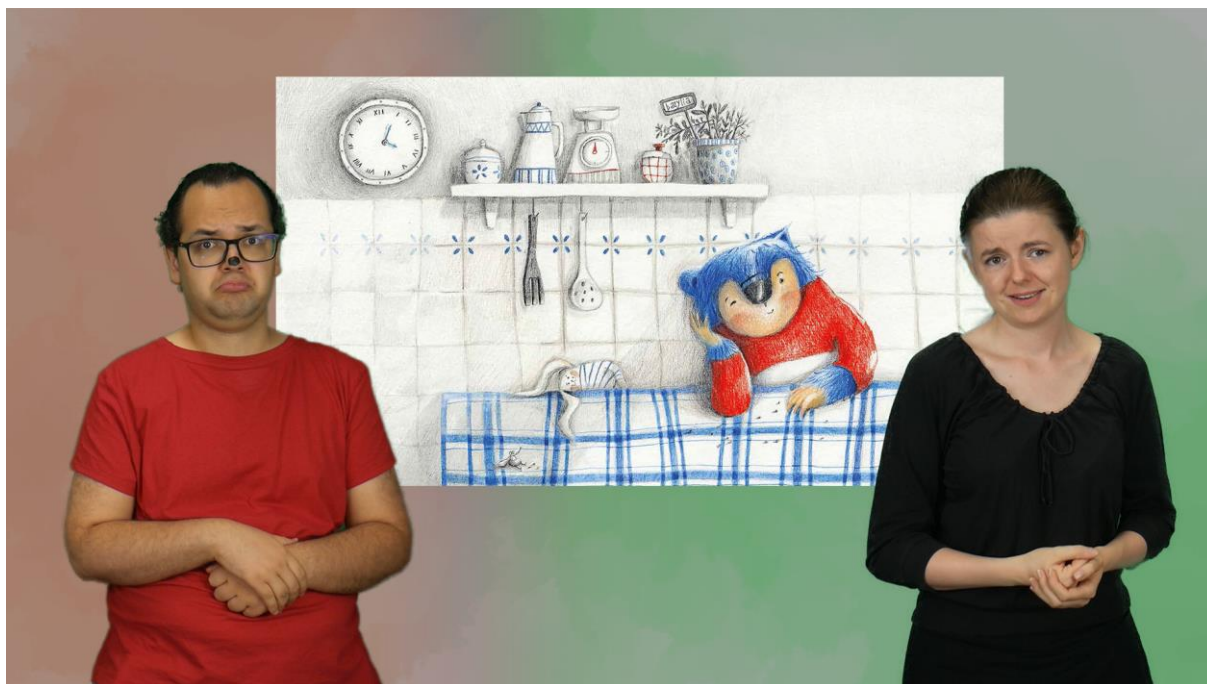
Rysunek 13. Tłumacze na neutralnym tle z zastosowanym kolorystycznym rozróżnieniem. Jeden tłumacz na czerwoną koszulkę, a drugi czarną

By przetłumaczyć treść książki z ilustracjami, możemy umieścić tłumaczy na neutralnym, kontrastującym tle, w kolorach zielonym, niebieskim lub białym. W środku pomiędzy tłumaczami umieszczamy wybrany fragment ilustracji. Poniżej (rysunek 14) przedstawiliśmy przykład, w którym dziecko widzi postać literacką, po jej lewej stronie tłumacza w koszulce dopasowanej do kolorystyki ubioru postaci literackiej (bohater książki i tłumacz mają czerwone koszulki). Po stronie prawej dziecko widzi narratora-tłumacza ubranego w typowy czarny strój. Takie zaprezentowanie tłumaczy pozwala dzieciom w pełni poznać, kto mówi czyim głosem w książce. Taki montaż pozwala również na zachowanie dużej wielkości tłumaczy. Każdy tłumacz zajmuje około 35% powierzchni ekranu.

Rysunek 14. Tłumacze na tle jednego wyróżnionego elementu ilustracji z zastosowanym kolorystycznym rozróżnieniem. Jeden tłumacz na czerwonej koszulce, a drugi czarną

Kiedy zależy nam na zaprezentowaniu całej rozkładówki książki z dużą ilustracją, która zajmuje całą rozkładówkę, umieszczamy książkę w środkowej części ekranu, a tłumaczy po bokach. Wielkość tłumacza zmniejsza się wtedy do $\frac{2}{8}$ ekranu dla każdego. Ważne jest, by przestrzeń zajmowana przez tłumaczy była równa i symetryczna. Podczas migania tłumacze nie mogą wykraczać poza kadr ekranu. Jeśli w treści miganych znaków pojawiają się elementy rysunku, tłumacz może je wskazać. W ten sposób integruje się z ilustracją. Przykład takiego montażu przedstawia rysunek 15.

Rysunek 15. Tłumacze na tle rozkładówki ilustracji z książki, bez tekstu, z zastosowanym kolorystycznym rozróżnieniem. Jeden tłumacz na czerwonej koszulce, a drugi czarną

Jeśli mamy książkę z ilustracjami jednostronicowymi, montujemy obu tłumaczy na stronie, gdzie widniał tekst. Na ogół tłem dla tłumaczy w takich publikacjach będzie kolor biały. Warto zadbać o to, by tłumacze zajmowali 50-60% ekranu. Odległość między tłumaczami na znaczenie, ponieważ migane przez nich znaki nie mogą nachodzić na siebie. Każdy tłumacz musi mieć swobodę pokazania treści. W montażu można zastosować niewielką różnicę w wielkości tłumaczy, jeśli chcemy podkreślić, że jeden bohater jest dzieckiem, a drugi dorosłym. Jednak ta różnica nie powinna przekraczać 10%. Chodzi o to, by odbiorca bez trudu odbierał znaki obu migających tłumaczy. Przykład montażu dwóch tłumaczy obok jednostronicowej ilustracji przedstawia rysunek 16.

Rysunek 16. Tłumacze na tle jednostronicowej ilustracji z książki, bez tekstu, z zastosowanym kolorystycznym rozróżnieniem. Jeden tłumacz na czerwonej koszulce, a drugi czarną

4. Opis montażu różnych form układu książki

- Montaż z wykorzystaniem dwustronicowej rozkładówki.

Kiedy chcemy, by dwustronicowa rozkładówka była tłem, trzeba wybrać wielkość zarówno rozkładówki, jak i tłumacza. Dodatkowo trzeba też określić umiejscowienie tłumacza. Jest to ważne, ponieważ ten wybór musi być konsekwentnie zastosowany dla całej książki. Ma też znacznie w sposobie zmieniania stron. Ilustruje to dobrze film pierwszy, w którym kolejno przedstawiono:

- A – tłumacz w największej wielkości umiejscowiony w środku ekranu, tło całe wypełnione dwustronicową rozkładówką;
- B – tłumacz umiejscowiony w lewym boku w wielkości 1/8 ekranu, tło całe wypełnione dwustronicową rozkładówką;
- C – tłumacz umiejscowiony w lewym boku w wielkości 1/8 ekranu, tło – pomniejszona rozkładówka do około 75% ekranu;
- D – tłumacz umiejscowiony w lewym boku w wielkości 1/3 ekranu, tło – pomniejszona rozkładówka do około 75% ekranu;
- E – tłumacz umiejscowiony w lewym boku w wielkości 1/8 ekranu, tło – pomniejszona rozkładówka do około 75% ekranu.

Zastosowano na końcu filmu efekt automatycznej zmiany stron. Polega on na tym, że przez chwilę nie widać tłumacza, pojawia się, gdy przewrócona strona jest już widoczna. Przykład numer jeden [tu](#).

- **Montaż z wykorzystaniem jednostronnicowej rozkładówki**

Kiedy chcemy, by jednostronnicowa rozkładówka była tłem, trzeba wybrać wielkość zarówno rozkładówki, jak i tłumacza. Na ogół jednostronnicową rozkładówkę stosuje się po to, by móc skorzystać z większej wielkości tłumacza na 1/2 lub 1/3 ekranu. Dodatkowo trzeba też określić umiejscowienie tłumacza. Jest to ważne, ponieważ ten wybór musi być konsekwentnie zastosowany dla całej książki. Tłumacz może być konsekwentnie po lewej stronie tekstu lub konsekwentnie po prawej stronie tekstu. Można też skorzystać z efektu dynamicznego: raz tłumacz jest po prawej, raz po lewej stronie tekstu. Wybór sposobu umiejscowienia tłumacza ma znacznie dla sposobu zmieniania stron. Ilustruje to dobrze film drugi, w którym kolejno przedstawiono:

- A – tłumacz w prawym boku ekranu, w wielkości 1/2 ekranu, statyczny jego umiejscowienie nie zmienia się. Rozkładówka jednostronnicowa w lewym boku z animacją przesuwania stron konsekwentnie w jednym miejscu, lewa strona ekranu;
- B – tłumacz najpierw w prawym boku ekranu, w wielkości 1/2 ekranu, ale jego umiejscowienie nie zmienia się wraz ze zmianą stron rozkładówki, dynamicznie przechodzi na lewą stronę ekranu. Rozkładówka jednostronnicowa najpierw widoczna w lewym boku z animacją przesuwania stron, po skończonym tłumaczeniu lewej strony widok przesuwa się na rozkładówkę jednostronnicową po prawej stronie. Powstaje efekt znikającego tłumacza, który znika i pojawia w nowym miejscu ekranu, nazywamy go „efektem skaczącego tłumacza”;
- C – tłumacz najpierw w prawym boku ekranu, w wielkości 1/2 ekranu, rozkładówka jednostronnicowa w lewym boku z animacją przesuwania stron konsekwentnie w jednym miejscu, lewa strona ekranu. W momencie zmiany stron znika tłumacz, na ekranie pojawia się pełna dwustronnicowa

rozkładówka, strona wielkości około 80 % ekranu. Następnie w animacji dwustronnicowa rozkładówka przemiesza się na lewą stronę by zająć 1/2 ekranu i ukazać jedną stronę książki. W drugiej połowie ekranu pojawia się tłumacz.

W tym przykładzie animacja obracania stron wygląda jak w standardowej książce drukowanej. Przykład numer dwa [tu](#).

- Montaż z wykorzystaniem w tle różnych elementów rozkładówki

Kolejnym zagadnieniem ważnym z perspektywy montażu jest to, jakie elementy rozkładówki chcemy pokazać czytelnikowi. Najprostszy montaż to taki, w którym tłem jest neutralny lub biały ekran. Wykorzystanie takiej formy pozwala na dużą swobodę w ruchach tłumaczy, a nawet na wprowadzenie rekwizytów nawiązujących do tekstu. Można też na białym tle wykorzystać tylko niektóre elementy ilustracji. Ilustruje to dobrze film przykład [trzeci](#), w którym kolejno przedstawiono:

- A – tłumacze na białym tle z dużą swobodą ruchu mogą sobie pozwolić na interakcję,
- B – tłumacze na białym tle z rekwizytami oddającymi treść książki,
- C – tłumacze na białym tle z wykorzystanym fragmentem ilustracji z książki umiejscowionym tak, by był dobrze widoczny.

Kiedy zależy nam na tym, by był widoczny tekst książki, musimy się liczyć z:

- brakiem widoczności ilustracji, lub
- odpowiednio proporcjonalnie zmniejszonym tłumaczem, lub
- odpowiednio proporcjonalnie zmniejszoną rozkładówką.

Trzeba pamiętać, że tekst musi być na tyle widoczny, by można było go swobodnie przeczytać. Taki montaż pozwala dziecku widzieć dwie formy językowe przekazu: język polski i polski język migowy. Prezentuje to film przykład [czwarty](#), w którym kolejno przedstawiono:

- A – dobrą widoczność tekstu, zasłanianie przez tłumacza części ilustracji, bardzo dobrą widoczność tłumacza;
- B – dobrą widoczność tekstu, lepszą widoczności ilustracji, mniejszą widoczność tłumacza;

- C – bardzo dobrą widoczność tekstu, zupełny brak ilustracji, bardzo dobrą widoczność tłumacza.

Trzecią opcją jest montaż bez tekstu w języku polskim, z zachowanymi ilustracjami z książki. Taki montaż można uznać za adaptację jeden do jednego. Głuchy czytelnik otrzymuje taką samą książkę jak słyszący rówieśnicy, tylko w swoim języku. Gdy układ rysunków na to pozwala, można tłumacza umieszczać w miejscu usuniętego tekstu. Taki montaż niejednokrotnie będzie wymagał dynamicznego montażu z opisywanym wyżej „skaczącym tłumaczem”. Jeśli w książce zastosowano taki układ rysunków, że tłumacz może być w stałym miejscu – to umieszczamy go w stałym miejscu. Ilustruje to dobrze film przykład [piąty](#).

- Tworzenie interaktywnego spisu treści z montażem filmu

Jednym z elementów ważnych przy czytaniu z udziałem tłumacza jest interaktywny spis treści. Chodzi o to, by czytelnik mógł czytać poszczególne rozdziały. Przerzywać czytanie i wracać do strony, na której skończył czytać. Można w tym celu zastosować linkowanie rozdziałów. Kiedy czytelnik klika w rozdział automatycznie, przenosi się do odpowiedniego fragmentu książki wraz z tłumaczeniem. Drugim sposobem jest umieszczanie ikonki tłumaczenia obok tytułu rozdziału. Kliknięcie na ikonkę powoduje przeniesienie do oczekiwanego fragmentu książki.

Interaktywne formularze PDF to dokumenty posiadające interaktywne pola zwane hiperłączami. Do tworzenia tych dokumentów możemy wykorzystać jeden z darmowych edytorów PDF, np. Adobe Reader w wersji 9.0.0 lub wyższej. Jeśli chodzi o wersję komercyjną, to polecam Adobe Acrobat PRO.

Interaktywny spis treści przenosi do konkretnej strony użytkownika po wskazaniu tytułu w spisie treści.

Przykład tworzenia spisu treści w programie Adobe Acrobat PRO:

1. wybieramy polecenie Narzędzia > Edycja zaawansowana > Narzędzie łączy;
2. za pomocą myszki zaznaczamy przestrzeń, która będzie łączem dla naszego dokumentu;

3. po zaznaczeniu przestrzeni/tekstu pojawi się okienko „Utwórz łącze”, w którym odznaczamy kolejno:
 - Typ linku > Niewidoczna ramka
 - Styl Podświetlenia > Brak
 - Operacja łącza > Przejdź do widoku strony > Dalej > Ustaw połączenie.

Po wykonaniu tych czynności klikamy w zaznaczenie, następnie:

1. zakładka Operacje > Edycja;
2. w kolejnym kroku wskazujemy numer strony, do której ma nastąpić przekierowanie;
3. w oknie Powiększenie wybieramy > Powiększenie dziedziczone (dla zachowanie jednego widoku dla wszystkich stron);

Aby szybko przełożyć to zaznaczenie do pozostałych elementów spisów treści należy wykonać pierwszy krok z początku zadania: wybierz polecenie Narzędzia > Edycja zaawansowana > Narzędzie łącze.

Aby nie tworzyć kolejnej ramki, wchodzimy w już stworzoną ramkę, klikamy prawym klawiszem myszy >Edycja > Kopiuj > Ctrl +V.

W ten sposób mamy kolejną ramkę, którą przykładamy do kolejnego elementu w spisie treści, następnie > Edycja > Operacje > Edycja i wybieramy odpowiedni numer strony.

- Tworzenie możliwości przewracania stron (ręcznego i automatycznego)

Tworzenie możliwości przewracania strony, to nic innego, jak tworzenie hiperłącza przejścia do kolejnej strony lub powrotu do spisu treści. Możemy tu zastosować grafikę, tekst, który będzie swego rodzaju hiperłączem.

- Jak łączyć publikacje papierową/ elektroniczną z filmami na YT

Zasada tworzenia analogicznie jak do spisu treści. W publikacji papierowej możemy używać kodu QR, który przekieruje do filmu na YouTube lub stron z filmem. W publikacji elektronicznej – zamieszczamy łącze internetowe, które przekieruje na YouTube lub na strony z filmem.

Jak wdrożyć książki adaptowane na PJM w wydawnictwie

1. Plan działań na etapie przygotowania publikacji w wydawnictwie.

Na etapie przygotowań do adaptacji wydawnictwo musi określić budżet projektu.

Znajdą się w nim koszty:

- tłumaczenia,
- oceny eksperckiej tłumaczenia i montażu,
- wynajmu studio i sprzętu niezbędnego do nagrań,
- zamieszczenia tłumaczenia na serwerze,
- zabezpieczeń sieciowych,
- pracy montażysty,
- pracy grafika, jeśli ilustracje będą w jakikolwiek sposób modyfikowane.

Tłumaczenie przez jednego tłumacza zawsze będzie tańsze. Zaangażowanie każdego kolejnego specjalisty do tłumaczenia podnosi koszty. Warto pamiętać, że w czasie nagrań obecny jest cały zespół tłumaczy i każdy otrzymuje wynagrodzenie zgodne z czasem pracy całego zespołu. Gdy zachodzi potrzeba dodania jakiegoś fragmentu tekstu – potrzebny będzie na to dodatkowy budżet.

Ocena ekspercka tłumaczenia i montażu to jednorazowy wydatek. Chyba, że trzeba jakiś fragment nagrań powtórzyć i chcemy, by ekspert, był przy tym obecny. Wtedy płacimy ekspertowi zgodnie z taryfikatorem godzinowym.

Studio nagrań na ogół korzystniej jest wynająć na doby, a nie na godzin. Dobre ustawienie sprzętu, rozplanowanie oświetlenia, ustawienie tła, odległości kamery – próby sprzętu zajmują około godziny. Zatem na przykład poprawienie 5-8 minut nagrania będzie trwać w sumie około 2 godzin pracy specjalistów.

Do montażu można zatrudnić zewnętrznego specjalistę, ale też można przeszkolić pracownika z zakresu obsługi jednego z dostępnych programów do montowania. Może się okazać, że przeszkolenie specjalisty z wydawnictwa będzie bardziej opłacalnym posunięciem. Za programy do montażu płacimy podczas zakupu, a

następnie dodatkowo za abonament lub uaktualnienia. Dlatego warto wybrać jeden z polecanych przez specjalistów programów i doskonalić montowanie w jego zakresie.

2. Opracowanie metodyki adaptacji polskojęzycznej literatury dziecięcej na PJM.

Adaptacje na PJM utworów literackich dla dzieci powinny być przeprowadzane przez profesjonalistów zajmujących się tłumaczeniami dla dzieci. Nawet gdy zdecydujemy się na tłumaczenie całej treści przez jednego tłumacza, należy zatrudnić dwóch. Najbardziej sprawdza się zespół, w którym jeden tłumacz jest osobą Głuchą, dla której PJM jest pierwszym językiem, a język polski drugim językiem. Drugi tłumacz jest osobą słyszącą, dla której język polski jest pierwszym językiem, a PJM jest albo pierwszym, albo drugim językiem. Tłumacze powinni otrzymać tekst co najmniej miesiąc wcześniej. Najpierw go opracowują samodzielnie, potem konsultują ze sobą. Należy się przygotować na kilkukrotne nagrywanie tej samej strony z książki. Poza sytuacjami oczywistymi, typu pomyłki, usterki, nagrania służą sprawdzeniu różnych możliwych form tłumaczenia tego samego tekstu. Finalnie do adaptacji wchodzi najlepsze nagranie.

Czy warto współpracować z jednym zespołem tłumaczy? Takie rozwiązanie ma swoje plusy. Po pierwsze, zapewniamy sobie większą dostępność tłumacza jako stali klienci, możemy też wtedy negocjować nieco niższe stawki. Znający się nawzajem tłumacze lepiej ze sobą współpracują. Konsekwencją korzystania z tych samych tłumaczy jest też to, że stają się „twarzami” danego wydawnictwa. Takie rozwiązanie ma też minusy. Trzeba dostosować terminy nagrań do możliwości tłumaczy. Biorąc pod uwagę, że są to osoby pracujące na zlecenie, może być trudniej zgrać termin. Jeśli dany styl tłumaczeń nie odpowiada jakiejś grupie odbiorców, nie sięgną po żadną z pozycji wydawnictwa. Ale może być też odwrotnie – właśnie ze względu na tłumacza obejrzą wszystkie wideoksiążki.

3. Opracowanie recenzji merytorycznych przez ekspertów z zakresu adaptacji treści w języku polskim na PJM

Zalecamy opracowanie recenzji tłumaczenia na PJM i montażu z wykorzystaniem filmów z nagraniami tłumaczeń. Każdy materiał powinien być oceniony przez zewnętrznego eksperta, który nie brał udziału w przygotowaniach i nie ma

emocjonalnego stosunku do wykonanej pracy. Recenzje są potrzebne po to, by ekspert wskazał błędy w wykonaniu tłumaczenia. Wskazał regionalizmy nieczytelne dla większości odbiorców, zaproponował alternatywne sposoby tłumaczenia, które ułatwią jego odbiór. Wskazał fragmenty niezrozumiałe. Kiedy tłumacz pracuje długo nad tekstem, zna go na pamięć. Może się zdarzyć, że w tłumaczeniu zastosuje skrót myślowy, który będzie czytelny dla niego, ale nie będzie czytelny dla odbiorcy, który pierwszy raz spotyka się z wideoksiążką.

Warto również montaż skonsultować z ekspertem, który może podpowiedzieć takie rozwiązania w zakresie umiejscowienia tłumacza lub obsługi przez użytkownika, których osoba montująca sama by nie wymyśliła. Często niewielkie korekty wielkości tłumacza znacząco wpływają na czytelność jego odbioru.

4. Wykonanie nagrań i montaż filmów: książki dla dzieci i metodyki wraz z napisami.

Każda publikacja ma swoją specyfikę, należy ją uwzględnić w planowanych sposobach montażu. Już na etapie nagrywania tłumaczenia warto uwzględnić specyfikę publikacji i odpowiedzieć sobie na pytania:

- Czy nagrywamy jednego tłumacza, czy więcej tłumaczy?
- Przy większej liczbie tłumaczy: czy każdego nagrywamy osobno, czy np. parami nagrywamy dialogi?
- Jeśli nagrywamy dialogi między tłumaczami, to: czy tłumacze migają bezwzględnie przodem do kamery, czy też lekko są zwrócenii w swoją stronę?
- Czy uwzględnimy ruch tłumaczy na ekranie? Na przykład: kiedy tłem jest łóżko i bohater z niego wstaje, tłumacz może naśladować wstawanie z łóżka przeciąganie się i miga.
- Czy uwzględnimy interakcję między tłumaczami, np. tłumacz podaje drugiemu chusteczki?

Wszystkie ruchy tłumaczy i kierunki, w które powinni spoglądać, muszą być rozpisane osobno dla każdej ilustracji. W taki sposób tworzymy scenariusz nagrań. Każdą książkę można tłumaczyć w innej konwencji lub wydawnictwo może wprowadzić własny, charakterystyczny styl montażu, po którym będzie rozpoznawane na rynku wydawniczym.

Plan działań po przygotowaniu adaptacji w wydawnictwie

1. Rozpowszechnianie adaptowanej książki na PJM w komercyjny sposób

Sposobów na rozpowszechnianie publikacji w PJM jest wiele. Można skorzystać ze znanych już metod. Czytelnicy mogą wykupić abonament na nielimitowane oglądanie wideoksiążek. Można ograniczyć dostęp do filmów umieszczonych na serwerach wydawnictwa poprzez odpłatny kod dostępu. Gdyby każdy dostęp do wideoksiążki kosztował złotówkę, to przy 10 tysiącach otwarć rocznie daje wpływ 10 tysięcy złotych. Jak dotąd nikt nie zbadał gotowości społeczności Głuchych do opłat za czytanie wideoksiążek. Nie wiemy, jaka kwota zachęciłaby czytelników do zakupu dostępu. Biorąc pod uwagę naturalną potrzebę dzieci do wielokrotnego czytania tych samych historii, może się okazać, że nawet niska kwota za dostęp może przynieść zwrot kosztów poniesionych na adaptację w PJM.

2. Najczęstsze błędy popełniane w pracy nad adaptacjami książek na PJM

Najczęstsze błędy w zakresie tłumaczenia.

Tłumaczenie to proces, zatem musi być odpowiednio przygotowane.

Błędy, których należy unikać:

- Wybieranie do tłumaczenia osoby bez odpowiednich kwalifikacji. Nie każda osoba, która ukończyła kurs polskiego języka migowego, potrafi tłumaczyć teksty. Na studiach filologia polskiego języka migowego studenci wybierają specjalizację. Mogą zostać lektorami, czyli nauczycielami PJM, lub tłumaczami.
- Zbyt szybkie tłumaczenie! Daje oszczędności na poziomie czasu nagrań, ale niestety nie pozwala na dobry odbiór tekstu.
- Warto wysłać fragment tekstu kilku tłumaczom i poprosić o krótkie tłumaczenie. Gdy tekst tłumaczony jest przez 2-3 tłumaczy, ich style tłumaczenia muszą do siebie pasować. Niedobre style migania będą utrudniały odbiór tłumaczenia.
- Gdy bohater jest dzieckiem – tłumacz musi migać jak dziecko, używać znaków stosowanych przez dzieci. Nie można tłumaczyć dialogów dziecięcych miganiem dorosłych.

- Gdy bohater jest dzieckiem – warto zadbać, by miał wygląd dziecka. Jeśli toczą się dialogi mama – dziecko, warto zaprosić do tłumaczenia osoby, które fizycznie będą pasowały do tłumaczonych ról. Mama jest wyższa, starsza, poważniejsza.
- Błędem jest obsadzanie w tłumaczeniu dziecka tłumacza z brodą, a w roli narratora – osoby bez brody. Może to zakłócać odbiór tekstu.
- Błędem w czasie tłumaczenia, który będzie stanowił trudność w montażu, jest zbyt duża różnica wzrostu między tłumaczami.
- Błędem może być też nagrywanie tłumaczy noszących okulary. Przy ruchach ciała oświetlenie może odbijać się od szkieł w okularach i rozpraszać odbiorców. Rekomendowane na czas nagrań są soczewki.
- W tłumaczeniach dla dzieci szczególnie istotne jest dokładne pokazywanie znaków, tak by dzieci rozumiały ich sens. Tłumacz migający zbyt szybko lub mający tendencję do skracania znaków nie będzie przez dzieci rozumiany.
- Za błąd należy uznać tak zwane tłumaczenie ze słuchu: powoduje ono, że tłumacz wiernie oddaje treść, niekiedy przybliża tłumaczenie do języka polskiego. Dzieci, które nie znają języka polskiego, nie poradzą sobie z odbiorem. Lepiej tłumaczyć krótsze fragmenty, oddając specyfikę dialogów osób Głuchych.
- W tłumaczeniach dla dzieci ważny jest wygląd tłumacza – osoba o ostrych rysach twarzy, migająca „twardo” nie odda we właściwy sposób treści traktującej o radości i spontaniczności. Wygląd i styl migania danego tłumacza muszą pasować do bohatera. Tutaj dobieranie współpracowników wygląda podobnie jak dobieranie aktora do roli.
- Błędem jest zatrudnienie dwóch tłumaczy słyszących po kursach z zakresu PJM. Takie osoby nie znają naturalnych zwrotów, uzupełnień mimicznych typowych dla środowiska osób Głuchych. Najlepszy duet to jeden tłumacz słyszący, jeden Głuchy.
- Błędem jest też zatrudnienie tłumaczy, którzy specjalizują się w tłumaczeniach na żywo, bez doświadczenia w tłumaczeniu tekstów pisanych na PJM.

Najczęstsze błędy w zakresie montażu.

- Niewłaściwe wykadrowanie tłumaczy.

- Wychodzenie części miganych znaków poza kadr.
- Zbyt duże opóźnianie testu w stosunku do miganych treści.
- Zbyt duże przyspieszanie testu w stosunku do miganych treści.
- Brak pełnej synchronizacji linii montażowych.
- Zmiany wielkości tłumacza w jednym tekście.
- Niewłaściwe ustawienie kierunku tłumacza w stosunku do treści.
- Przyjęcie złej jakości nagrań. Ze złej jakości filmami nie da się wbrew obiegowej opinii zdziałać cudów.

Błędy wynikające ze złego przygotowania scenariusza utrudniają montaż, przez co efekt końcowy może nie być zadowalający. Ważne jest wybranie, co ma być dokładnie widoczne na ekranie. Ilustrację takich błędów zawiera film przykład [szósty](#).

Kolejno:

- A – tłumacz zasłania część tekstu i część ilustracji, dziecko nie widzi dobrze ani tekstu, ani ilustracji;
- B – tłumacz zasłania rysunki, a nie ma tekstu, zatem tworzą się białe plamy, a dziecko nie widzi rysunku, co może je frustrować;
- C – po zmniejszeniu rozkładówki do około 65%, nie uzyskano lepszej widoczności książki. Tłumacze nadal są zbyt duzi, przez co zasłaniają część tekstu i rysunków;
- D – na neutralnym tle, najpierw dwaj tłumacze zajmują całą powierzchnię potem jeden tłumacz zajmuje prawą stronę ekranu, co stwarza wrażenie „czegoś brakuje”.

3. Lista rekomendowanych instytucji mogących pomóc w adaptacjach na PJM

W poszukiwaniu tłumacza pomocne mogą być instytucje zrzeszające tłumaczy m.in.:

- Stowarzyszenie Tłumaczy Polskiego Języka Migowego
- Portal: tlumaczemigowi.pl
- Polski Związek Głuchych – oddziały terenowe
- grupa na Facebooku
- stowarzyszenia i fundacje zrzeszające osoby Głuche. Często jednym z celów tych instytucji jest tłumaczenie
- stowarzyszenia zrzeszające słyszące dzieci niesłyszących rodziców (CODA). Często osoby CODA są tłumaczami

- Rejestr tłumaczy polskiego języka migowego: PJM, SJM, SKOGN, dostępny jest też w postaci pliku Excel w Biuletynie Informacji Publicznej

Warto zobaczyć adaptacje już dostępne w Internecie. Zawsze podawane są nazwy instytucji je tworzących i nazwiska specjalistów realizujących adaptacje. W ten sposób można dotrzeć do osób, które w pierwszej ocenie odpowiadają oczekiwaniom wydawcy.

Bibliografia

Czajkowska-Kisil M., *Niezwykła dwujęzyczność słyszących dzieci niesłyszących rodziców* [w:] D. Wiśniewska red., *Dorastanie między dwoma światami- społeczne konteksty rozwoju słyszących dzieci niesłyszących rodziców*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2020.

Różański M., *Nie widzę, nie słyszę – oglądam*, „Integracja” 5 (163) 2020.

Schirmer B. R., *Language and literacy development in children who are deaf*, Macmillan Publishing Co., Riverside 1994.

Teper-Solarz Z. *Wyzwania związane z rodzicielstwem osób niesłyszących* [w:] red. D. Wiśniewska, *Dorastanie między dwoma światami – społeczne konteksty rozwoju słyszących dzieci niesłyszących rodziców*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2020.

Wiśniewska D., *Rodzeństwo w rodzinie dziecka niesłyszącego* [w:] red. D. Danielewicz, E. Pisula, *Rodzice i rodzeństwo wobec trudności w zdrowiu i rozwoju dziecka*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2011.

Netografia

<https://riseebooks.wixsite.com/access/benefits-of-shared-reading>

https://calapolskaczytadzieciom.pl/wp-content/uploads/2020/09/Raport_finalny_OE_skocony.pdf

Spis ilustracji

Rysunek 1. Widok podglądu okna montażysty z widocznymi opcjami montowania	21
Rysunek 2. Tłumacz na neutralnym tle	22
Rysunek 3. Tłumacz na neutralnym tle z włączoną opcją napisów	23
Rysunek 4. Tłumacz na tle książki	24
Rysunek 5. Tłumacz na neutralnym tle książki z pełną rozkładówką książki obok	25
Rysunek 6. Tłumacz na neutralnym tle obok niego książka widoczna z jedną stroną zawierającą zarówno rysunki, jak i tekst.....	26
Rysunek 7. Tłumacz na tle książki z pełną rozkładówką książki.....	27
Rysunek 8. Tłumacz na tle książki z pełną rozkładówką książki i dodanymi napisami.....	27
Rysunek 9. Tłumacz na neutralnym tle z jedną stroną książki obok.....	28
Rysunek 10. Tłumacz na neutralnym tle z jedną stroną książki obok, z napisami umieszczonymi na dole ekranu.....	29
Rysunek 11. Tłumacz na tle zaczerpniętym z książki z jednostronicowym rysunkiem obok.....	30
Rysunek 12. Tłumacz na tle zaczerpniętym z książki z jednostronicowym rysunkiem obok i dodanymi napisami.....	31
Rysunek 13. Tłumacze na neutralnym tle z zastosowanym kolorystycznym rozróżnieniem. Jeden tłumacz na czerwoną koszulkę, a drugi czarną	32
Rysunek 14. Tłumacze na tle jednego wyróżnionego elementu ilustracji z zastosowanym kolorystycznym rozróżnieniem. Jeden tłumacz na czerwoną koszulkę, a drugi czarną.....	33
Rysunek 15. Tłumacze na tle rozkładówki ilustracji z książki, bez tekstu, z zastosowanym kolorystycznym rozróżnieniem. Jeden tłumacz na czerwoną koszulkę, a drugi czarną.....	34
Rysunek 16. Tłumacze na tle jednostronicowej ilustracji z książki, bez tekstu, z zastosowanym kolorystycznym rozróżnieniem. Jeden tłumacz na czerwoną koszulkę, a drugi czarną.....	35

Załączniki

załącznik numer jeden: słownik znaków w polskim języku migowym

adaptacja

edycja

innowacja społeczna

instruktaż

montaż

narzędzia

operacje

recenzja merytoryczna

regionalizmy

rekomendować

rozkładówka dwustronnicowa

rozkładówka jednostronnicowa

utwórz łącze

wideoksiążka

widok strony